

پیشگفتار

از اواخر قرن بیستم شاهد پیشرفتهای متعدد و چشمگیری در زمینه پزشکی تولیدمثل بوده‌ایم. از مهم‌ترین و بحث‌انگیزترین این موارد، می‌توان به تولد اولین فرزند حاصل از لقاح خارج رحمی در سال ۱۹۷۸ اشاره کرد. شاید تا سه دهه قبل، ناباروری هر یک از زوجین به منزله یک مسیر بن‌بست و انقطاع نسل محسوب می‌گردید؛ ولی درک بشر از پدیده‌های زیستی و روند تولیدمثل، مسیرهای متعددی را فراسوی زوجهای نابارور قرار داد. شناسایی علل ناباروری و گسترش تدریجی تکنیکهای درمان ناباروری از تحریک تخمک‌گذاری، IUI، IVF، GIFT، ICSI، ZIFT تا اهدای گامت، اهدای جنین و رحم جایگزین امکان درمان بیشتر ناباروریها را که تا سه دهه قبل دست‌نیافتنی به نظر می‌رسید، فراهم ساخت.

هرچند این روشهای درمانی، پیشرفتهای خیره‌کننده‌ای را در حوزه‌های پزشکی به دنبال داشت ولی در عرصه‌های مختلف باورهای مذهبی، اخلاقی، جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و حقوقی موجب بروز پرسشها و مشکلاتی گردید که بسیاری از موارد همچنان بی‌جواب مانده و نیازمند مطالعات همه‌جانبه و تحقیقات گسترده است. آنچه مسلم است استفاده از این روشها نیازمند پاسخ به موارد فوق و فراهم شدن بستر فرهنگی-اجتماعی، اعتقادی حاکم بر جامعه است که تا قبل از ابداع این تکنیکها، جایگاهی را به خود اختصاص نداده بود.

به طور کلی بحث تولیدمثل حساسیت و محدودیتهای قانونی و شرعی و اجتماعی خاصی را در فتاوا و قوانین و فرهنگ اسلامی دارد. این تحولات و پیشرفتها، به‌ویژه در باروری با دخالت عامل بیگانه، دیدگاههای مختلف اخلاقی، شرعی و قانونی را در رد یا پذیرش آن فراهم آورده و در این ارتباط نقش مذهب به‌عنوان عاملی تعیین‌کننده در مباحث مربوط به حقوق تولیدمثل مورد توجه

قرار گرفته است. فناوری جدید با سرعتی سرسام آور به پیش می‌رود و در این رابطه فتاوا و قوانین و محدودیتهای اخلاقی، نیاز به اظهار نظر و تدوین دارد.

پژوهشکده فناوریهای نوین علوم پزشکی جهاد دانشگاهی ابن سینا با برگزاری اولین سمینار جامع مسائل فقهی - حقوقی اهدای جنین در دانشکده حقوق دانشگاه تهران، در بهمن‌ماه ۱۳۷۷، با مشارکت و همکاری آن دانشکده و با هدف برنامه‌ریزی جهت شناخت ابعاد متنوع این حوزه و رفع چالشهای حقوقی و باورهای مذهبی و اجتماعی آن، زمینه را برای گامهای بعدی فراهم نمود. انتشار کتاب روشهای نوین تولیدمثل انسانی به طور مشترک با سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) در سال ۱۳۸۰ و انتشار چاپهای دوم و سوم آن طی چهار سال اخیر بیانگر نیاز جامعه و توجه علما، دانشمندان و محققان به این حوزه از علوم بوده است. تصویب قانون و آیین‌نامه اجرایی نحوه اهدا جنین به زوجین نابارور، ضمن مشارکت و پیگیری مداوم این پژوهشکده، حاکی از لزوم توجه جدی قانون‌گذار و دولت در تدوین مقررات جامع در زمینه لقاح خارج رحمی و باروری جایگزین است. مبحث اهدای جنین از معدود موارد مورد نیاز در این حوزه درمانی است که به جهت دستیابی به اجماع نظر فقها و دانشمندان دینی و سهولت رسیدن به آراء مشترک در تصمیم‌گیری و قانونی شدن آن مورد توجه قرار گرفت. موضوع اهدای گامت یکی از ضروری‌ترین و بحث‌انگیزترین درمانهای باروری جایگزین است که ابعاد مختلف پزشکی، فقهی، حقوقی، اخلاقی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی آن در سمینار «اهدای گامت و جنین در درمان ناباروری در تاریخ ۱۰ و ۱۱ اسفند سال ۱۳۸۴» مورد بحث و بررسی قرار گرفت و خوشبختانه با همکاری صاحبان مقالات و اهتمام برگزارکنندگان سمینار و همکاری پژوهشکده و سمت این امکان فراهم گشت که بخش عمده مقالات عرضه شده در آن سمینار به صورت مجموعه مقالات هم‌زمان با برگزاری سمینار منتشر شد. از آنجا که چاپ اول این کتاب با استقبال فراوان پژوهشگران و متخصصین امر قرار گرفت و در مدت زمان کوتاهی کلیه نسخ منتشر شده به اتمام رسید در صدد برآمدیم چاپ مجدد این

کتاب را به محضر پژوهشگران و صاحب نظران عرضه داریم. امید است که این اقدام ارزشمند و مهم همانند اقدامات قبلی این پژوهشکده در خصوص قانونمند شدن اهدای جنین و سقط درمانی، مبنایی مناسب در این زمینه باشد.

دکتر محمدمهدی آخوندی
رئیس پژوهشکده و مرکز پژوهشی- درمانی
ناباروری و سقط مکرر ابن سینا

پیام جناب آقای پیرسن - معاون مدیر کل علوم اجتماعی و انسانی

یونسکو

در خصوص سمینار اهدای گامت و جنین در ۱۰ و ۱۱ اسفند ۱۳۸۴

به عنوان مدیر کل علوم اجتماعی و انسانی، برای من افتخاری بزرگ و باعث خوشوقتی است که این پیام را به شرکت کنندگان در دومین کنفرانس ملی در زمینه اهدای گامت و جنین در درمان ناباروری که توسط پژوهشکده ابن سینا و دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و با همکاری ویژه کمیته ملی اخلاق زیستی ایران برگزار شده است ابلاغ کنم.

گامهایی که در طی برگزاری این جلسه برای تحلیل موضوع باید برداشته شود در مسیر رهیافت یونسکو به مضامین اخلاق زیستی می‌باشد. در طی دو روز، جنبه‌های پزشکی، دورنمای مذهبی، ابعاد حقوقی و همچنین مضامین اخلاقی، فلسفی، اجتماعی و روان‌شناسی به بحث آورده می‌شود تا راهکاری جامع و همه‌جانبه در رابطه با سؤالات برخاسته از موضوع اهدای جنین و گامت داشته باشیم. این همان راهکار چندزمینه‌ای است که کمیته بین‌المللی اخلاق زیستی یونسکو (IBC) در سال ۱۹۹۳ آن را به منظور انعکاس مضامین اخلاقی برخاسته از علم و تکنولوژی معرفی کرد.

همچنین برگزاری این سمینار در مسیری است که IBC به سوی هنجارهای مبسوط و بین‌المللی و نیز به منظور آگاه‌سازی در این زمینه اخلاقی به صورت پیش‌نویس بیانیه UNESCO در زمینه اخلاق زیستی بین‌المللی اعلام کرده است. این موارد به این شرح است: اعلامیه جهانی در زمینه اخلاق زیستی (۱۹۹۷)، یافته‌های ژنتیکی انسانی (۲۰۰۳) و بیانیه جهانی که اخیراً در زمینه حقوق بشر و اخلاق زیستی در کنفرانس عمومی یونسکو در ۹ اکتبر ۲۰۰۵ به تصویب رسیده و مورد تشویق و استقبال واقع

شده است.

اکنون با گذشت ۳ ماه بعد از پذیرش بیانیه جهانی بیواتیک و حقوق بشر، برگزاری دومین کنفرانس ملی در زمینه اهدای گامت و جنین در درمان ناباروری فرصت مناسبی را در جهت به کار بستن مبانی بیانیه به سوی موضوعی خاص را فراهم آورده است. در حقیقت هدف این بیانیه جهانی، تصریح مبانی و اسلوبهای پذیرفتنی در زمینه اخلاق زیستی و در تطابق با قانون بین‌المللی حقوق بشر است. بنابراین چنین تصور می‌رود که با این اقدام، مجموعه‌ای از بسترسازیها و ارزیابی بهتری از استلزامات و مضامین اخلاقی فراهم آید و به تصمیم‌گیریهای مرتبط در این زمینه کمک شود هر چند که این به معنی ادعای حل کردن همه مضامین اخلاق زیستی که امروزه مطرح شده و هر روزه متحول می‌شود، نیست. هدف آن ترجیحاً، ایجاد بستری برای همه کشورهایی است که خواهان بهره‌مندی خود از قانونمندی یا مصلحت‌اندیشی در زمینه اخلاق زیستی هستند. این به همان دلیل است که من اطمینان دارم که بحث در مورد اهدای گامت و جنین برای درمان ناباروری در طی ۲ روز به بیانیه جهانی اخلاق زیستی و حقوق بشر ارجاع خواهد داشت که آن نیز به نوبه خود مضامین جهانی پذیرفته شده توسط جامعه بین‌المللی را مورد توجه و عملکرد قرار خواهد داد.

علاوه بر این، به عنوان برنامه مداوم آموزشی، این سمپوزیم در صدد دستیابی به هدف دیگری از بیانیه است و آن گفتمان جوامع در رابطه با معانی اخلاقی زیستی و همچنین ترویج انتقال و گفتمان اطلاعات در زمینه علم و فناوری می‌باشد. در سال ۲۰۰۴ در کارگاه آموزشی ملی در زمینه اخلاق زیستی که به همت کمیسیون ملی یونسکو ایران برگزار شد، جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از اولین مراکز در رابطه با شروع اجرای بیانیه دانسته‌های ژنتیکی انسانی معرفی شد. اکنون برگزاری دومین کنفرانس ملی، شاهد دیگری از حضور جامعه ایرانی در زمینه اخلاق زیستی است.